

สังโยชน์มัจจิต

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ถาม-ตอบ ปัญหาธรรม วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๒

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม(วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เราจะพูดเรื่องสังโยชน์ว่าสังโยชน์มันมัจจิต เพราะถ้าไม่มีพระพุทธเจ้าจะไม่รู้จักว่า ธรรมะคืออะไร แล้วจิตมันคืออะไร แล้วชีวิตนี้มาจากไหน ไม่มีใครรู้อะไรเลย แต่พระพุทธเจ้า ตรัสรู้ธรรมขึ้นมาแล้วเพราะอะไร เพราะละสังโยชน์ทั้งหมด ปลดปล่อยสังโยชน์ออกจากใจ ทั้งหมดก็มีพระพุทธเจ้าองค์เดียว แต่จิตทุกดวงมันมีสังโยชน์โดยธรรมชาติของมัน

คำว่าสังโยชน์มันเป็นบัญญัติ เป็นธรรมของพระพุทธเจ้าที่บัญญัติไว้ว่าสังโยชน์ร้อยรัด จิตไว้ เพราะมีสังโยชน์ แต่เวลาเราแก้กันเราไม่ได้แก้ที่สังโยชน์ เราไปแก้กันที่กิเลสเห็นไหม สังโยชน์คือหนี้ แต่สิ่งที่เราจะมีหนี้ เราเป็นลูกหนี้แล้วเราก็เป็นเจ้าหนี้ มันมีเป็นทั้งลูกหนี้ เป็น ทั้งเจ้าหนี้ ไม่มีใครเป็นลูกหนี้ทั้งหมด ไม่มีใครเป็นเจ้าหนี้ทั้งหมด กรรมดีเป็นเจ้าหนี้ กรรมชั่ว เป็นลูกหนี้ ผลของการกระทำคือสังโยชน์คือหนี้ ผลของการกระทำเป็นกรรมไขใหม่ พอการ กระทำ ผลของกรรมอันนั้นเป็นหนี้ แล้วเราไม่ได้ใช้หนี้มันเป็นไปไม่ได้หรอก

ทีนี้จิตทุกดวงๆ ที่สร้างมานี้กรรมดีเห็นไหม เป็นเจ้าหนี้ เจ้าหนี้หมายถึงว่าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรารถนาเป็นพระโพธิสัตว์ ทำคุณงามความดีตลอดไป ๔ อสงไขย ความดีต่อความดี ความดีต่อความดี เป็นจักรพรรดิ เป็นหัวหน้าสัตว์ เป็นต่างๆ นี่เกิด ตลอดเวลา แต่มันเกิดดีเห็นไหม สังโยชน์มันก็ร้อยรัด เกิดชั่วสังโยชน์มันก็ร้อยรัด สังโยชน์มัน รัดไว้หมด ถ้าไม่มีสังโยชน์คือไม่มีพลังงาน ตัวพลังงานเป็นอันหนึ่ง ตัวกิเลสเป็นอีกอันหนึ่ง นี่ ตัวพลังงานมันเป็นสังโยชน์ มันเป็นหนี้ มันเป็นมูลหนี้ ทีนี้มูลหนี้ถ้าไม่ใช้มูลหนี้มันเป็นไป ไม่ได้หรอก

ฉะนั้นจิตนี้มีสังโยชน์ สังโยชน์รัดที่จิต ทีนี้สังโยชน์รัดที่จิต แล้วจิตมันมีสังโยชน์มัน ปิดบังไว้หมดเลย ทีนี้พอสังโยชน์มันปิดบังไว้หมดแล้ว ตัวจิตเองมันก็ยังเป็นตัวภพ เป็นตัว

กิเลสอีกเหมือนกัน ตัวจิตเองก็เป็นตัวกิเลส จิตเดิมแท้มีผ่องใส พลังงานตัวนั้นคือตัวภพ ฐิติจิต คือตัวภพใหม่ ตัวสังโยชน์เป็นมูลหนี้รัดไว้อีกทีหนึ่ง

ทีนี้ถ้าจิตมันมีสังโยชน์อยู่แล้วมันจะเวียนตายเวียนเกิดโดยธรรมชาติของมัน แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ถอดถอนองค์แรก เพราะองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถอดถอนองค์แรก จึงเห็นตามความเป็นจริงว่าถอดถอน พระอรหันต์ไม่มีสังโยชน์เลย แต่ถ้าเป็นพระโสดาบัน พระสกิทาคา พระอนาคา เพียงแต่สังโยชน์ขาดไป ๓ ตัว สังโยชน์ขาดไป ๕ ตัวเห็นไหม มันก็ยังเกิดอีก เพราะยังมีสังโยชน์อันละเอียด

นี่สังโยชน์มันมีอยู่ในธรรมชาติของมัน ไม่ใช่สังโยชน์ไม่มี ทีนี้คำว่าสังโยชน์มันมีอยู่แล้ว ถ้าว่าเด็กไม่มีสังโยชน์เป็นไปไม่ได้ อันนี้บอกเด็กไม่มีสังโยชน์ หนึ่ง สองเขาบอกว่าเด็กไม่มีสังโยชน์เพราะ ไอ้เพราะนี่สำคัญมากเลย เพราะว่าเด็กมันไม่รู้จักสังโยชน์ก็เลยไม่มีสังโยชน์ เด็กไม่มีการยึดมั่นถือมั่น คือเด็กเข้าใจไม่ได้คือไม่มี เด็กไม่มีความสงสัย เด็กไม่มีวิจิกิจฉา (วิจิกิจฉา สัตถ์พตปรามาส) ทีนี้ไม่มีสงสัยมันก็จะไม่มีสังโยชน์ไปได้อย่างไร

ถ้าไม่มีสงสัย ไม่มีสังโยชน์นะ ถ้าเราเป็นหนี้ใช้ไหม แล้วเราลืม แล้วเราไม่ยอมรับว่าเราเป็นหนี้ได้ไหม? เราเป็นหนี้เขาแล้วเราบอกว่าลืมไปเลยไม่เป็นหนี้ ไม่มีทาง! เราเป็นหนี้เขาจะจำได้หรือจำไม่ได้ก็คือหนี้ ถ้าจำไม่ได้มันก็เป็นหนี้เวรหนี้กรรม ถ้าเราจำได้เราใช้เขาไปมันก็หมดหนี้กันไป ถ้าเราใช้ไม่ได้หนี้มันจะมีตลอดไป

เขาบอกว่าเด็กไม่มีสังโยชน์เพราะอะไร เพราะมันไม่รู้ว่สังโยชน์คืออะไร มันไม่รับรู้อะไร มันไร้เดียงสาเกินไป ไม่มีความลังเลสงสัย สังโยชน์ ๓ ไม่มี เขาบอกสังโยชน์มันเกิดดับ นี่มันจะไล่มาตลอด เด็กไม่มีสังโยชน์เพราะว่ามันไม่รู้จักสังโยชน์ มันไม่มีความลังเลสงสัย มันไม่มีสิ่งใดๆ เลยมันถึงไม่มีสังโยชน์

มันก็จะไปเข้ากับว่าเวลาเป็นพระโสดาบันของเขา พอพิจารณาดูกายดูจิตกันไป แล้ว พอจิตแวบเห็นนิพพานปั๊บนี้นี้เป็นพระโสดาบันทันทีเลย สังโยชน์ขาดไป นี่คำพูดมันขัดแย้งกัน มันขัดแย้งกันว่าเวลาถ้าเป็นพระโสดาบันสังโยชน์ขาดคือขาดเลย บางจุดเขาบอกขาดเลยนะ ขาดแบบไปเลย เพราะสังโยชน์ขาดแล้วคือขาดเลย แต่เขาบอกพอสังโยชน์ขาดไปแล้วนี้ มันก็กลับมาลบได้อีก บางจุดก็บอกสังโยชน์ขาดก็กลับมาลบได้อีก

มันก็เหมือนเด็ก ถ้าเด็กจับไม่ได้คือไม่มีสังโยชน์ พระโศดาบันเห็นนิพพานแล้ว พอได้เป็นพระโศดาบันปั๊บสังโยชน์ขาดไปแล้วสังโยชน์ก็กลับมากลบอีก คำว่ากลับมากลบอีกเพราะอะไร เพราะถ้าเราสังโยชน์ขาดซะใหม่ เวลาสังโยชน์เขาขาดๆ ไปเลย ค้างแขนขาด ขาดแล้วไม่มีอีกเลย ถ้ามีก็มีตลอดไป ถ้าขาดแล้วก็ไม่ใช่อีกเลย

แต่เด็กไม่มีสังโยชน์เพราะเด็กเข้าใจสังโยชน์ไม่ได้ ไม่มีสังโยชน์ ทีนี้พระโศดาบันเวลาขาดไปแล้วนี้ ขาดไปแล้วก็กลับมามีอีก เด็กนี้มันก็เหมือนกับพระโศดาบันของเขาเลย พระโศดาบันก็มีความรู้สึกเหมือนเด็กๆ นี่เลย เพราะอะไร เพราะเด็ยมีเด็ยไม่มีใจ พอขาดไปแล้วซะใหม่ เด็ยก็กลับมากลบอีก นี่มันก็เหมือนมีกับไม่มี อันนี้ก็อีกอันหนึ่ง

แล้วเขาบอกว่าสังโยชน์จะไม่มี เขาเปรียบเหมือนเด็ก เขาบอกว่าตัวเขาเคยเข้าใจผิดว่าสังโยชน์มันมีตลอดไป ทีนี้ตอนหลังนี้เขาเข้าใจว่าสังโยชน์ไม่มีตลอดไป เพราะอะไร เพราะเวลาลงภวังค์ใจ เขาบอกแม้แต่ลงภวังค์นี้สังโยชน์ก็ไม่มีแล้ว ถ้าอย่างนั้นนะฤทธิชีไพรก็เ็นพระโศดาบัน เป็นพระอรหันต์หมดแล้ว เวลาเขาทำสมาธิลงภวังค์เขายังไม่มีสังโยชน์เลยซะใหม่

เขาบอกเวลาจิตลงภวังค์คือไม่มีสังโยชน์ เพราะสังโยชน์ไม่มี ถ้าเราเข้าสมาธิมันดีกว่าภวังค์นะ เพราะคุณสมบัติของสมาธิ มันลงสมาธิมันดีกว่าภวังค์อีก เพราะภวังค์คือความไม่รู้สีกตัวเลยเพราะเป็นภวังค์ แต่ถ้าเป็นสมาธิจะจิตมันรู้ตลอดเวลาเลย รู้ตัวมันเอง แสดงว่าอย่างนี้มันต้องละสังโยชน์ขาดสิ มันก็ละไม่ได้ ละสังโยชน์ไม่ขาดเห็นไหม

นี่ขบวนการของมัน โลกทัศน์มันผิด นี่มีฉันทวิภูฏิความเห็นผิด พอความเห็นผิดปั๊บ พอความเห็นอันนี้มันก็จะไปต่อหน้ากับอะไร ไปต่อหน้ากับว่าจิตนี้มีนิพพานอยู่แล้ว จิตนี้มีนิพพานอยู่ซึ่งหน้าอยู่แล้ว ฉะนั้นเวลาเรากำหนดไป รู้ไป รู้ไป แยกไป แยกไป จะเข้าไปถึงนิพพาน เพราะนิพพานมีอยู่ซึ่งหน้าอยู่แล้ว ไม่มี! จิตนี้โดนสังโยชน์ครอบงำโดยธรรมชาติของมันเลย จิตนี้ไม่มีนิพพานอยู่หรอก

ถ้าจิตนี้มีนิพพานอยู่แล้วเราเข้าไป เขาจะเปรียบเทียบไง เวลาเปรียบเทียบเป็นบุคลาธิษฐาน เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เวลาครูบาอาจารย์เห็นไหม หลวงตาท่านบอกว่า “ขุดดินลงไป ดินทุกตำแหน่งจะลงไปเจอน้ำ เพียงแต่ว่าดินบนภูเขาดินบนดินดาน ดินของใครมันสูงมันต่ำ มันมีน้ำมากน้อย มันต้องขุดลึกขุดตื้นต่างกัน ขุดลงไปต้องมีน้ำ” พอขุดลงต้องมีน้ำซะใหม่ แต่น้ำมันอยู่ลึกขนาดไหน

อันนี้เป็นการเปรียบเทียบ ไม่ใช่ว่านิพพานมันมีอยู่แล้ว เปรียบเทียบว่าธรรมะมันมีความรู้สึกมันมี ข้อเท็จจริงมันทำได้ เหมือนกับในพระไตรปิฎก น้ำใสแล้วจะเห็นตัวปลา เขาบอกว่าทำสมาธิไปนะ พอจิตใสแล้วจะเห็นกิเลส แล้วคนก็รอ นี่คนเข้าใจผิดมากเลย เป็นบุคลาธิษฐานเวลาสอนๆ คนหนึ่ง แต่คนตีความไปเป็นอีกอย่างหนึ่ง

พระพุทธเจ้าบอกว่าน้ำใสแล้วจะเห็นตัวปลา ทำสมาธิไปจนจิตใสขนาดไหนแล้ว ในสระน้ำใสๆ นั้นจะมีปลา แต่ปลาเราต้องค้นหามันนะ ไม่ใช่เราบอกโดยธรรมชาติของเราใช่ไหม ในน้ำมีปลาใช่ไหม เราไปดักลอบดักไซปลาที่วิ่งเข้าลอบเข้าไซเราใช่ไหม นี่เหมือนกัน พอจิตสงบแล้วจะให้กิเลสวิ่งเข้ามาหาเรา ไม่มีทาง ถ้าทำจิตสงบแล้วนะ พยายามจะให้มันเป็นกิเลสขึ้นมาเอง โดยปัญญาเกิดเอง ไม่มีทาง ไม่มีทางเลย

นี่มันเป็นบุคลาธิษฐาน ถือว่ามันเป็นข้อเปรียบเทียบ มันเป็นเรื่องที่เปรียบเทียบให้เห็น อันนี้เพียงแต่ว่าธรรมมีอยู่โดยดั้งเดิม ธรรมนี้มีอยู่แล้ว แต่จิตนี้ไม่มีนิพพานหรอก นิพพานไม่มี ถ้านิพพานมีนะ ทำไมพระพุทธเจ้าต้องมาตรัสรู้ล่ะ ถ้านิพพานมีนะถึงที่สุดแล้วต้องทำ ถ้านิพพานมีนะมันต้องเข้าไปเจอนิพพาน แต่ทำจิตให้เป็นนิพพานนี่มี ทำจิตให้เป็นนิพพานไม่ใช่ ทำจิตเข้านิพพานนะ นิพพานหรือสิ่งต่างๆ เป็นสมมุติหมด เป็นคำเรียกทั้งหมด แต่ผลของมัน ใจ ผลของมันเป็นความจริง แต่ชื่อนี้เป็นชื่อของมัน คำว่านิพพาน อรหัตตมรรคนี้ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑

มรรค ๔ ผล ๔ ยังเป็นสมมุติอยู่ สิ่งต่างๆ สมมุติละเอียดมันยังมีอยู่ มันต้องไปเรื่อยๆ เพราะฉะนั้นว่าจิตมันมีนิพพานอยู่แล้ว เราจะบอกว่าด้วยมิจฉาทิฎฐิ ด้วยความเห็นว่านิพพานมีอยู่แล้ว ก็เหมือนกับเราเอาเพชรไปไว้ในตู้เซฟอยู่แล้ว ถ้าเราไปค้นหาขนาดไหน เราจะต้องไปเจอเพชรเม็ดนั้น เพราะเราซ่อนไว้ ถ้านิพพานมีอยู่แล้วมันจะเป็นรูปลักษณะอย่างนี้ แต่นี่มันไม่มี

เหมือนกับเราทำธุรกิจ เราไม่รู้เลยว่าข้างหน้าเราจะเจออะไร แล้วเราจะประสบความสำเร็จ หรือเราจะเจออุปสรรค หรือเราทำแล้วมันจะเกิดผลอย่างไร เรายังไม่รู้เลย แต่ถ้าไปถึงที่สุดแล้ว ถ้ามันเป็นข้อเท็จจริงนั้น มันจะไปรู้อย่างนั้น นี่นิพพานลักษณะมันจะเป็นอย่างนี้ ไม่ใช่เราเอาผลไปไว้ข้างหน้าเลย แล้วเราทำแล้วเราไปเจอตรงนั้นไง เพราะมีความคิดอย่างนี้ ถึงบอกสังโยชนมันไม่มี

สังโยชน์มันมีเป็นครั้งเป็นคราว เพราะอะไร เพราะนิพพานมันมีอยู่แล้ว แต่ถ้าบอกจิตนี้ โคนสังโยชน์รัดไว้ตายตัว รัดไว้เลย ไม่มีทางเลยที่มันจะไม่มี คิดดูเวลาเราไปเกิดนะ เวลาพระโสดาบัน พระสกิทาคามี เวลาไปเกิดเป็นเทวดาก็เป็นเทวดาอริยบุคคล เทวดามันก็มีเทวดาอริยบุคคลกับเทวดาปุถุชน ในพรหมก็เหมือนกัน

ฉะนั้นผู้ที่ละสังโยชน์แล้ว ผู้ที่เป็นโสดาบันแล้ว เห็นไหม ไม่กลับมากลบอีกหรือ โสดาบันคือโสดาบัน ไปเกิดบนสวรรค์ก็เป็นเทวดาอริยภูมิ เป็นเทวดาอริยบุคคล ไปเกิดในชาติไหนก็เป็นเทวดาอริยบุคคลเห็นไหม นี่สังโยชน์มันแตกต่างกัน ที่นี้พอมันขาดไปแล้วมันจะไม่กลับมากลบอีกเลย มันจะกลับมากลบอีกไม่ได้ มันจะเป็นข้อเท็จจริงอยู่อย่างนั้นเลย

ที่นี้ข้อเท็จจริงอยู่อย่างนั้นแล้ว ที่นี้พระโสดาบัน พระสกิทาคามี มาเกิดเป็นมนุษย์มันก็มีสังโยชน์ เพราะสังโยชน์ทำให้เกิดอยู่แล้ว เด็กจะเด็กขนาดไหน จะไร้เดียงสา จะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวมีสังโยชน์ตลอด สังโยชน์มันไม่ใช่กิเลสแสดงออกมาจากภายนอก

อย่างคำว่าผลของหนี้ คำพิพากษา ผลของคำพิพากษาเห็นไหม พิพากษาไปแล้ว มันพิพากษาจากอะไร จากเหตุจากผล ใ้หนี่ก็เหมือนกัน เวลาเราประพฤติปฏิบัติเราต้องประพฤติปฏิบัติจากทุกข์ของเรา จากประสบการณ์ของจิต จากการกระทำของจิตเห็นไหม อันนี้มันเหมือนกับขึ้นศาล พอขึ้นศาลแล้วมันต้องต่อสู้กันด้วยข้อเท็จจริง ด้วยแง่กฎหมาย

นี่ก็เหมือนกันเวลามันจะต่อสู้กับเรา มันเป็นผลของมัน แต่เวลาคำพิพากษาที่ตัดสินออกมาแล้ว นั่นนะสังโยชน์มันอยู่ที่โน้น สังโยชน์มันไม่ได้มาอยู่ที่การกระทำนี้ ที่นี้การกระทำนี้คำพิพากษายังไม่ตัดสิน ที่นี้คำพิพากษาตัดสินบอกว่าไม่มีสังโยชน์ไม่มีความผิด แต่ข้อเท็จจริงมันผิดของมัน ถ้ามันถูกมันก็ถูก ผิดก็ผิดของมันไปแล้ว แต่ผลที่ตัดสินนั้นมันเป็นอีกเรื่องหนึ่งแล้วไปแก้ที่นั่นไม่ได้ บอกทุกคนจะไปแก้ที่สังโยชน์

สังเกตได้ไหมว่าครูบาอาจารย์ท่านบอกให้เราละสังโยชน์เลย ครูบาอาจารย์จะบอกให้เราต่อสู้ ให้พิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม มันเป็นการกระทำเหมือนกับว่าเราเอาตัวเราขึ้นศาล เอาผู้ต้องหาขึ้นศาล แล้วหาข้อเท็จจริงที่จะไปต่อสู้กันที่นั่น ผลคำตัดสินได้ตัดสินว่าเราผิด เราไม่ถูก เราไม่สามารถแก้ข้อเท็จจริงนั้นได้ สังโยชน์ก็ไม่ขาด สังโยชน์ขาดไม่ได้หรอก แม้แต่ในคำตัดสินเห็นไหม คำตัดสินแล้วแต่มันละสังโยชน์ไม่ได้ ถ้าเราพิพากษา เราก็ต่อสู้ พิพากษา

แล้วพิพากษาอีก จนถึงที่สุดเราถูก ผลมันก็ไปถอนคำพิพากษานั้นซะใหม่ พิจารณาว่าผิด มันผิดอยู่แล้ว มันผิดเพราะเราไม่เข้าใจอยู่แล้ว มันผิดเพราะสวากขาตธรรม

พระพุทธเจ้าตรัสธรรมไว้โดยชอบ แต่เรามันเห็นไม่ชอบจากใจของเรา พื้นฐานของเรา มันเห็นขัดแย้ง พื้นฐานของเรามีข้อมูลที่แตกต่าง พอพื้นฐานแตกต่างเราเห็นอย่างนั้นไม่ได้ เราพิจารณาให้ลงตามความจริงอย่างนั้นไม่ได้ พอไม่ลงตามความเป็นจริง แต่ด้วยทฤษฎีเห็นใหม่ มิจาาทฤษฎีมันสร้างภาพอีกอันหนึ่ง สร้างภาพตั้งแต่สังโยชน์เกิดดับ สังโยชน์ไม่ตายตัว

เวลาเด็กมันไม่รับรู้ที่ว่าสังโยชน์ไม่มี แล้วพอผลของพระโศดาบัน ผลของพระสกิทาคามี ผลของพระอนาคามี ก็สังโยชน์แค่เว็บเดียว เว็บเห็นนิพพานเท่านั้นนะ ว่าเห็นนิพพานเป็นพระโศดาบัน เว็บเห็นนิพพานเป็นพระสกิทาคามี อันนี้เป็นมรรคใหม่ แล้วพอมารับผล ถ้ามันพอไปเป็นพระโศดาบัน ไปเป็นพระสกิทาคามี เป็นพระอนาคา แล้วนี้สังโยชน์มัน... เวลาบอกก็บอกเป็นบางจุด บอกว่าขาดคือขาดเลย

เพราะคำว่าขาด ๆ เลย หลวงตาหรือว่าครูบาอาจารย์เทศน์ เทปของครูบาอาจารย์เราในห้องตลาดมันมีมาก ฉะนั้นถ้าจะพูดขัดกับอันนี้มันจะไม่ถูกต้อง ก็บอกว่าขาดเลย แต่เวลาไปอธิบายโดยมุมมองของตัวเอง สังโยชน์ขาด ขาดแล้วก็กลับมาอีกคือขาด เดี่ยวก็มี เดี่ยวก็ไม่มี พระโศดาบันเป็นได้แค่นี้ไง แล้วขั้นก็ขึ้นทุกข์ คำว่าขั้นเป็นทุกข์ ขั้นเป็นทุกข์เฉยๆ เพราะว่าขั้นกับจิตเป็นสิ่งเดียวกัน ไม่มีสิ่งใดเลย ขั้นกับจิตเป็นทุกข์ เวลาแยกไปแล้วนี้ สิ่งที่ยกออกไปจากขั้นคือนิพพาน

ถ้าอย่างนี้แล้วแสดงว่าจิตของคนทีพูดนี้ไม่เคยทำความสงบของใจเลย ถ้าจิตมันสงบ มันสงบเข้ามาจากอะไร แล้วจิตมันยืนตัวของมันได้อย่างไร แล้วความรู้สึกที่เป็นความรู้สึก นึกคิดที่เป็นขั้นมันเป็นอย่างไรรู้ ถ้าจิตสงบเข้ามาจากขั้นมันจะสงบเข้ามา จิตกับขั้นเห็นใหม่ แล้วถ้าคนที่เป็น จิตเห็นอาการของจิต คำว่าจิตเห็นอาการของจิต คนๆนี้อธิบายไม่เป็นเลย อธิบายไม่ได้ จะไม่เคยอธิบายว่าจิตเห็นอาการของจิต จะไม่เคยเห็นว่าจิตกับขั้นมันเป็นอย่างไรรู้ เพราะเขาไม่เคยสงบ ไม่เคยรวมเข้ามา

ฉะนั้นเขาเอาความรู้สึกความนึกคิดกับจิตเป็นอันเดียวกันหมด ความรู้สึกกับความนึกคิดเป็นจิตอันเดียวกันถึงบอกว่าขั้นเป็นจิต จิตนี้เป็นขั้น ขั้นนี้เป็นทุกข์ เวลาละทุกข์ก็นิพพาน

เลย เพราะนิพพานไปเลยเห็นไหม นิพพานมันมีอยู่แล้วไง คือของที่มีมันมีอยู่แล้ว เหมือนเพชรที่เราเอาไปซ่อนไว้แล้วเราไปขุดเจอ ก็นิพพานมันมีอยู่แล้ว

แต่ธรรมชาติของพระพุทธเจ้าไม่ได้พูดอย่างนั้น แล้วอย่างที่ว่านิพพานมีอยู่แล้ว นิพพานซึ่งหน้านั้น มหายานเขาก็ไม่พูดอย่างนี้ เขาพูดเป็นบุคคลาธิฐาน เขาพูดเป็นสัญญาอารมณ์ พูดให้เรามาชนะ ให้มีการกระทำ ให้เราไม่ยึดมั่นถือมั่นต่างหากละ เขาพูดไม่ให้มีความยึดมั่นถือมั่นเห็นไหม

อย่างเช่นว่า ปัญญาเป็นอัตโนมัตติ เขาว่าเป็นอัตโนมัตติ หลวงตาท่านพูดอยู่แล้ว อัตโนมัตติของท่านคือกิเลสมันเกิดโดยอัตโนมัตติ เราก็ฝึกปัญญาขึ้นมาจนปัญญาเป็นอัตโนมัตติ อัตโนมัตติคือคำกิริยา คือกิริยาที่ปัญญามันหมุน มีการกระทำต่อสู้กัน พอต่อกู้กันแล้วผลของมันยังต่อเนื่องกันไปเห็นไหม เวลาสมุจเฉทมันขาดๆ อย่างไร

แต่เนี่ยเวลาเขาพูด เพราะเขาใช้คำว่าอัตโนมัตติเป็นผลสรุป ผลสรุปอะไร เพราะมันเป็นจินตนาการไง พอจินตนาการมันเหมือนกับการลงทุนทางเศรษฐกิจ ผู้ที่ลงทุนทางอุตสาหกรรมเขามีการลงทุน เขามีการผลิต เขามีการจ้างแรงงานใช้ไหม แล้วกับผู้ลงทุนกับตลาดหุ้นมันไม่มีเม็ดเงิน มันไม่มีการลงทุนไง

นี่ก็เหมือนกัน คำว่าอัตโนมัตติคือว่าเงินต่อเงิน พอมันเงินต่อเงินมันก็ได้เงินตอบแทนมา แต่ได้เพราะด้วยการคาดการณ์เห็นไหม เรื่องการลงทุนว่าสิ่งนั้นมันจะเกิดผลตอบแทน แต่มันไม่มีผลในการกระทำ นี่ไงถึงบอกว่าอัตโนมัตติคือผลสรุป แต่ถ้าเป็นอัตโนมัตติของครูบาอาจารย์เรา อัตโนมัตติมันชำนาญ คำว่าชำนาญเห็นไหม มันไม่มีการกระทำเลย มันเป็นมิจฉาทิฎฐิ มันไม่มีความเห็นของมัน มันถึงบอกว่าสิ่งที่ว่าสังโยชน์มันเกิดแล้วดับ สังโยชน์ไม่มี แล้วสังโยชน์มันเกิดดับ

คำว่าสังโยชน์มันเกิดดับ เด็กไร้เดียงสากับผู้ปฏิบัติเป็นพระโสดาบันมันแตกต่างกันตรงไหน นี่ไงพระโสดาบันของเขานี้แว็บเห็น แว็บเป็นพระโสดาบันเลย สังโยชน์ขาดโดยขาดเลย แต่กลับมากลบอีกได้ กับเด็กที่มันไม่รับรู้มันก็ไม่มีสังโยชน์ ฉะนั้นพระโสดาบัน พระสกิทาคา พระอนาคา มันก็เท่ากับเด็กไร้เดียงสา เพราะคำพูดมันจะวนกลับมาเอง เพราะคำพูดเวลาพูดออกไปมันไม่มีหลักใช้ไหม ก็เอาธรรมชาติของครูบาอาจารย์เป็นตัวตั้ง แล้วตัวเองก็ศึกษาตามทฤษฎี นี่ไงคนที่ไม่มีหลักเกณฑ์

คนที่ปฏิบัติไม่เป็นมันไม่เห็นของจริง ไม่รู้จริง เวลาพูด ก็พูดด้วยสัญญา พูดด้วยข้อมูล ความสับสน พอสับสนขึ้นมามันก็สับสน สังโยชน์มันเกิดดับ พระโศดาบันเวลาขาดไปแล้วมันก็ยังเกิดดับ มันเกิดดับคือว่าเหมือนกับเราสร้างหลักฐานไว้อันหนึ่ง แล้วเราพยายามพูดของเราให้เข้ากับขบวนการนั้น มันเลยเป็นมิจฉาทิฎฐิ พอเป็นมิจฉาทิฎฐิขึ้นมามันเลยสับสน แล้วเวลาเราพูดไปนะ พูดทีหนึ่งไปอย่างหนึ่ง พูดทีหนึ่งไปอย่างหนึ่ง แต่จากประเด็นทั้งหมดแล้วมันก็คือความสับสนของตัวเอง เพราะตัวเองไม่เข้าใจตามความเป็นจริง

แต่ถ้าเขาเข้าใจตามความจริง มันจะมีมากมายน้อย อย่างขีปปาภิญญานี้ปฏิบัติง่ายรู้ง่าย มันก็มีพื้นฐานอย่างนี้มา แล้วเวลาปฏิบัติไปมันถึงที่สุดของมันได้ พูดถึงถ้าไม่มีสิ่งใดเลย เราก็ต้องเริ่มต้นไปเห็นใหม่ เริ่มต้นตั้งแต่พื้นฐานไปเลย ทำความสงบของใจ หาใจให้เจอ พอหาใจเจอ แล้วใจก็ออกวิปัสสนา พอใจออกรับรู้แล้วมันก็ถดถอยขึ้นมาเห็นใหม่

เวลามันถดถอยขึ้นมามันขาด ขาดอย่างไร มันมีการกระทำเหมือนกันกับทาง อุตสากรรม เรามีการกระทำ เรามีต้นทุน เรามีผลตอบแทน ผลตอบแทนแล้วผลตอบแทนเล่า เวลาปฏิบัติไปแล้วมันปล่อยวางขนาดไหน เราต้องซ้ำแล้วซ้ำเล่า ซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนถึงที่สุดเวลามันขาดขึ้นมาแล้วนี่มันค้างแขนขาดเลย กายเป็นกาย จิตเป็นจิต ทุกข์เป็นทุกข์

หลวงตาท่านพูดไว้ชัดมาก เวลาหลวงตาท่านพูด ท่านเน้นย้ำเลยว่าเวลากิเลสขาดมันขาดไป ๓ ทวีปเลย กายเป็นกาย จิตเป็นจิต ทุกข์เป็นทุกข์ มันแยกออกจากกันหมดเลย พอแยกแล้วแยกด้วยความเป็นจริง มันเป็นความจริงแล้ว พอจริงก็จิตอันหนึ่งเห็นใหม่ พอความจริงอย่างนี้มันจะกลับเข้ามาประสานกันอีกไม่ได้เลย นี่เวลาความจริง หลวงตาท่านย้ำเลย

แต่เนี่ยเวลาบอกขาดๆ แค่นี้นิพพาน พอเห็นนิพพานมันก็ไม่มีการกระทำสิ พอเห็นนิพพานแฉับ โห้ เห็นนิพพานแฉับนะ เห็นคนในวงกรรมฐานเรานะ บางคนเวลาจิตมันสงบ โอ้โฮ มันสว่างหมดเลย บางคนสงบเฉยๆ บางคนแฉับมา อย่างที่ว่าแฉับๆ นั่นนะ เวลาคำพูดแฉับๆ เหมือนกับเวลาทำสมาธินี้ เวลาทำสมาธินะ พอจิตมันสงบใจใหม่ เห็นเป็นดวงต่างๆ เห็นเป็นแสงสีต่างๆ แล้วอะไรคือนิพพาน คือแฉับที่นิพพานแล้วละ อะไรที่เป็นแฉับนิพพานนั้น แล้วถ้าเป็นนิพพานอย่างนั้น มันก็อยู่ที่ใครจะแฉับๆ เห็นแสงได้มาก เห็นแสงได้น้อยใช้ไหม

ถ้าเห็นแสง นี่เวลาเขาอธิบายถึงปัญญานะ แต่เวลาพูดถึงธรรมะทั่วไป พุทโธนี้ พุทโธๆ นี่จิตมันจะเป็นฉาน มันจะตัวแข็ง ถูกเหยียดหยามมาก เพราะถูกเหยียดหยามแล้วทำไม่ได้ แต่เวลาคนเขาไปทำ ถ้าจิตเขาสงบขึ้นมาเขาเห็นแสงเห็นสีขึ้นมา อันนั้นเพราะอะไร เพราะคนที่ทำไม่ได้ใช่ไหม

อย่างเรา คุณติ อย่างคนทำงานจะมีผลตอบแทนมากเลย แล้วอย่างเราทำงานไม่มีผลตอบแทน ผลตอบแทนมันแตกต่างกัน แล้วเอาอะไรเป็นตัวบรรทัดฐานล่ะว่าจะเห็นนิพพาน แล้วนิพพานเห็นอย่างไร เห็นแว็บๆ ตอนไหนถึงจะเป็นนิพพาน แล้วพอเป็นนิพพานแล้ว มันเป็นพระโสดาบัน มันไม่มีการกระทำ มันไม่เป็นความจริง เพราะพื้นฐานอย่างนี้

พูดถึงสังโยชน์บอกว่าเด็กไม่มีสังโยชน์ สังโยชน์เกิดดับ แล้วจิตมันมีพื้นฐานของมันอยู่แล้ว คำว่าจิตมีพื้นฐานของมันอยู่แล้ว จิตนี้มันไม่เคยตาย ทุกดวงจิตไม่เคยตาย คุณติ ไปเกิดเป็น เจริญฉาน เกิดเป็นพระโพธิสัตว์ เกิดเป็นเล็กที่สุดคือนกแขกเต้า อย่างพวกเราเกิดเป็นเลนเป็นไรเลย จิตเกิดเป็นเลน พระในสมัยพุทธกาลเห็นไหม เรื่องผ้านี้ไปเกิดเป็นเลนในผ้านั้นเลย เวลาจิตมันหมุนเวียนของมัน แล้วพอจิตมันเป็นเลนเป็นไร เป็นได้ทุกอย่างเลย นี่แหละตัวนี้ที่มันหมุนไป จิตนี้ไม่เคยตาย

ตัวจิตนี้หลวงตาบอกว่า สิ่งสัมผัสธรรมะได้คือหัวใจของสัตว์โลก คือความรู้สึกสัมผัสกับธรรมะ แล้วสัมผัสในแง่มุมใด ถ้าแง่มุมที่มันสัมผัสด้วยความลึกซึ้งมาก มันจะพูดว่านี่ใจ มันจะย้อนกลับไปทีพระพุทธรูป พระพุทธรูปเวลาตรัสธรรมขึ้นมา มันละเอียดยิ่งขึ้นจนแบบว่าจะสอนคนได้อย่างไรหนอ คำว่าจะสอนได้อย่างไรหนอนี้ คุณติปัญญาระดับพระพุทธรูปจะเตรียมมาพร้อมขนาดนั้น ความลึกซึ้งหยาบละเอียดพระพุทธรูปต้องชำนาญมากเลย ขนาดชำนาญขนาดนี้ยังจะอธิบายให้พวกเราเข้าใจแทบไม่ได้เลย จนท้อใจนะ

เหมือนเรานี้ เรารู้อะไรขึ้นมาแล้วเราจะบอกต่อ ไอ้คนฟังมันจะเชื่อเราไหม เราจะบอกต่อเขาไปนี่ เราจะยืนยันอย่างไรว่าสิ่งที่เรารู้เราเห็น เราจะสามารถบอกให้คนอื่นรู้ตามเราได้ นี่ขนาดความรู้ระดับพวกเราใช่ไหม แล้วขนาดพระพุทธรูปท่านเตรียมมาขนาดนั้น มันลึกซึ้งขนาดไหน ที่นี้พอมันลึกซึ้งขนาดไหน เวลาจะออกประพฤติปฏิบัติตามหลักความเป็นจริงนี้ มันจะเป็นอย่างที่เราคิดกันไหม อย่างที่เขาพูดไหม มันไม่เป็นอย่างนั้นเลย

ทีนี้ถ้ามันลึกซึ่งขนาดนั้น เวลาถ้าจิตมันลงนะ จิตมันเป็นไปแล้วจิตมันออกรู้ อันนั้นมันถึงว่าเวลามีครูบาอาจารย์นะ เวลาปฏิบัติ เวลาถามครูบาอาจารย์ ถามเลยจิตเราลงขนาดไหน มีปัญญขนาดไหน ถามท่านเลย ท่านตอบเราได้ไหม ถ้าท่านตอบเราได้นะ แล้วท่านชี้หน้าเราได้ นะ

โธ ครูบาอาจารย์สังเกตได้ไหม เวลาผู้ที่ปฏิบัติ ทุกคนมานะ ถ้าไม่เคยออกปัญญาเลยก็ ยังเงอะๆ งะๆ อยู่ แต่พอใครเริ่มออกเดินปัญญานะ จะกลับมาทุกทีเลย “อ้อหือ มันละเอียด อ้อหือ มันละเอียด” บอกเออ เดี่ยวมีงู เดี่ยวมีงูจะรู้ละเอียดหรือไม่ละเอียด มีงูทำไปเออะ จะละเอียดขนาดไหนก็แล้วแต่นะ มันขึ้นเป็นโศดาปัตติมรรค ถ้าขึ้นไปเป็นขั้นสกิทาคามีมรรคละเอียดกว่านี้อีก แล้วไปขึ้นอนาคามีมรรคนะ มันเป็นมหาสติมหาปัญญา มันลึกลับซับซ้อนกว่านี้อีกหลายเท่า แล้วยังไปขึ้นอรหัตตมรรคนะ มันจะพูดกันไม่ได้เลยละ พูดออกมาสื่อจะให้เห็นภาพอย่างนั้นไม่ได้เลย แต่คนที่เข้าไปสัมผัสศรัทธาอันรู้เรื่อง คุยกันได้

ถ้ามันคุยกันได้อย่างนั้น เวลาเรามาปฏิบัติกัน มันถึงได้ทุกข์ได้ยาก มันถึงได้จริงได้จัง แล้วครูบาอาจารย์ท่านที่ปฏิบัติมีพื้นฐานมาแล้ว ท่านห่วงมาก ห่วงว่าพวกเรานี้ อ้อหือ มันละเอียดนัก เพราะเราไม่เคยเห็น เหมือนสามล้อถูกหวยจริงๆ นะ เพราะสิ่งที่ไม่เคยรู้ไม่เคยเห็น พอไปรู้เข้ามันก็ว่าละเอียดแล้ว เพราะเราเคยหยาบๆ อยู่ใช่ไหม พอไปเจอของละเอียดมันก็ตื่นเต้น พอตื่นเต้นแล้วมันไม่เดินไปข้างหน้า แต่ถ้าเราไปเห็นแล้วทำงานเป็นความชำนาญ จนเป็นเรื่องปกติแล้ว จนมันตั้งมั่น พอเราไปเจอปัญญา ปัญญาจะออกก้าวเดินแล้วเห็นไหม

หลวงพ่อบอกว่าเราต้องหัดฝึกปัญญา เวลาขั้นของปัญญามันก้าวเดินแล้ว ข่ายของปัญญาไม่มีขอบเขต ระดับของสมาธิ ระดับของความสงบ มันมีขอบเขต มันมีน้ำล้นฝั่ง มันมีขอบเขตของมัน มันมีภาชนะที่จะใส่น้ำนั้นได้ แต่ขั้นของปัญญานั้นมันเหมือนตาข่าย มันเหมือนเรดาร์ที่จะจับ มันไม่มีขอบเขตเพราะเราไม่รู้ว่าเครื่องบินจะมาจากไหน เราไม่รู้ว่าวัตถุแปลกปลอมมันจะมาจากไหน เรดาร์มันจะหาวัตถุแปลกปลอมตลอดเวลา

พอจิตมันเริ่มสงบแล้วมันจะหาสิ่งที่มันผูกขึ้นมาจากใจ คือกิเลสตัณหาความทะยานอยาก ปัญญามันจะครอบงำหมด มันจะหมุนเข้าไปหมด แล้วพอมันหมุนเข้าไปแล้ว พอมันไปเห็นว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่แปลกปลอมมาจากจิต ความแปลกปลอมมาจากธรรมชาติของใจที่มันเป็นสัมมาสมาธิ

ความแปลกปลอมนั้นเห็นไหม น้ำใสจะเห็นตัวปลา ความแปลกปลอมคืออวิชชา คือความละโมภโลกมากของใจ มันแสดงออกโดยธาตุ ๔ และขันธ์ ๕ เพราะความละโมภโลกมาก ความโลภ ความโกรธ ความหลง มันแสดงออกโดยตัวมันเองไม่ได้ มันเป็นนามธรรมพออนามธรรมมันแสดงออกผ่านความคิดใจ เพราะออกจากความคิด มันออกเป็นการกระทำ ออกรแสวงหา แล้วข่ายของปัญญามันเข้าไปจับตรงนี้ได้ มันจะผ่านอะไรละ เพราะมันเป็นนามธรรมใช่ไหม เวลามันออกใช้งานมันออกใช้ในกาย ในเวทนา ในจิต ในธรรม เห็นไหม

กาย เวทนา จิต ธรรม มันเป็นเครื่องมือของนามธรรม ของจิตที่มันออกมาใช้งาน พอจิตที่ออกมาใช้งานมันมีความโลกมาก มันก็ออกไปหาเหยื่อ ฉะนั้นเวลาจะย้อนกลับ เราจะจับต้องตัวมัน จิตสงบแล้วเราต้องจับ กาย เวทนา จิต ธรรม เพราะกาย เวทนา จิต ธรรมเหมือนไฟฟ้า ไฟฟ้ามันไปตามสายใช่ไหม คูลไฟฟ้าสถิตบนฟ้า เรารู้มันมีไฟฟ้าอยู่ แล้วเราจะเอาไปใช้ประโยชน์เอาไปใช้งานอย่างไร แต่พอไฟฟ้ามันเข้าสู่สื่อ สายไฟฟ้าที่มันมาเห็นไหม เราสามารถตั้งคัตเอาท์ได้ เราสามารถสับหลักให้ไฟเดินไปทางอื่นได้

จิตถ้ามันจับ กาย เวทนา จิต ธรรม ที่กิเลสมันเอาออกมาใช้งานเห็นไหม กิเลสเป็นนามธรรม นามธรรมจับต้องไม่ได้ นามธรรมมันออกมาจากพลังงานความคิด แล้วอาศัยความคิดออกไปหาเหยื่อ เพราะคิดแล้วมันบอกใช่ไหม แม้แต่คิดเรื่องดีมันก็อยากมีการกระทำ ก็กระทำไปมันก็เป็นปัญหาซ้อนปัญหา มันก็วกกันไป

มันต้องฝึกไปก่อน พอมันทำไป พอมันมีความคิด มันมีการกระทำแล้ว อ้อ ถ้าทำอย่างนี้แล้วไม่ได้ผล ถ้าทำโดยข้อเท็จจริง แล้วถ้ามันสมดุลมันลงของมันเอง ถ้ามันสมดุลนั้นคือสัมมาสมาธิ แล้วสมาธิที่มันออกหาความแปลกปลอมนั้น มันทำด้วยความเหมาะสม มรรคสามัคคีรวมตัวด้วยความเหมาะสม ความแปลกปลอมนั้นมันถึงถูกกำจัดออกไป เห็นไหมนี่กิเลส

กิเลสมันอยู่ที่จิต กิเลสมันอยู่ที่อวิชชา แล้วออกใช้ธาตุ ๔ และขันธ์ ๕ ออกไปหาเหยื่อเห็นไหม ขันธ์ ๕ นี้ เวลาพระอรหันต์สำเร็จเป็นพระอรหันต์ขึ้นมาแล้วขันธ์ ๕ เป็นภาระ ขันธ์ ๕ เป็นขันธ์ ๕ แต่ขันธ์ ๕ มันจะเป็นทุกข์ต่อเมื่อมันมีมาร จันธมารเห็นไหม ขันธ์ ๕ มันเป็นมาร อย่างพลังงานธาตุ ๔ และขันธ์ ๕ มันมีกิเลสใช่ไหม กิเลสคืออะไร กิเลสคือมาร พอมารมันก็ใช้ขันธ์อันนี้ออกไปหาผลประโยชน์ของมัน สิ่งแปลกปลอมกับความคิด สิ่ง

แปลกล้อมกับสื่อ สิ่งแปลกล้อมกับธรรมชาติที่มันออกไปทำงานของมัน แล้วเราใช้ปัญญา
ไต่กลับเห็นใหม่ ไต่กลับๆ ไต่กลับ ชั้น ๕ ก็คือชั้น ๕

ดูเวลาหลวงตาท่านบอกว่าเวลาเป็นพระโสดาบัน กายเป็นกาย จิตเป็นจิต ทุกข์เป็น
ทุกข์ แยกเป็น ๓ ทวิป คำว่า ๓ ทวิป จริงตามความเป็นจริงของมัน จิตจริง ทุกอย่างจริงหมด
เลยเห็นใหม่ จิตจริงโสดาบันก็จริง พอมันแยกจริงแล้วมันก็แยกจริงๆ เลย แล้วสังโยชนมันขาด
ไปแล้วมันจะรวมกันอีกไม่ได้เลย เพราะความแปลกล้อมนั้นมันโดนกำจัดออกไป เพราะมัน
เป็นความจริงแล้ว ทีนี้พอความจริงแล้วชั้น ๕ ไม่ใช่ทุกข์ ทุกข์ไม่ใช่ชั้น ๕ ชั้น ๕ ไม่ใช่
เราเราไม่ใช่ชั้น ๕ ชั้น ๕ คือชั้น ๕ เห็นใหม่ เหมือนกับอากาศก็คืออากาศ

ดูสิ เราเป็นชาวนา แล้วตอนนี้เราเกี่ยวข้าว เราเอาข้าวมาตาก เราก็ต้องการแดดใช้ใหม่
พอแดดไม่มีเราก็ทุกข์แล้ว ทุกข์เพราะอะไร เพราะเราต้องการแสงแดดเพื่อมาลดความชื้นของ
ข้าว แล้วพอแสงแดดไม่มี ทุกข์ใหม่ เราทุกข์แล้ว แล้วแสงแดดมันเกี่ยวอะไรกับเรา มันจะทุกข์
ทำไม ทุกข์เพราะว่าผลประโยชน์ใด เราอยากได้กับมันไหม

นี่ก็เหมือนกัน ชั้น ๕ ก็เหมือนพลังงาน แต่มันทุกข์เพราะอะไร เพราะมารใจ ชั้น
เลยเป็นทุกข์จริงๆ ชั้นไม่ได้ทุกข์ แต่มันเป็นทุกข์อยู่เพราะอะไร เพราะเรายังโง่อยู่ เราไปยึด
มัน เพราะธรรมดานั้นเป็นเครื่องใช้ของพระอรหันต์ พระอรหันต์ก็มีชั้น ๕ แต่เป็นภราท หเว
ปญฺจกฺขนฺธา ชั้นบริสุทธิ์ เห็นใหม่มันเป็นกิริยาเฉยๆ

แต่ของเรามันไม่เป็นกิริยาสี ถ้าคิดแล้วก็คือเราคิดเลย เราคิดเราทุกข์เลย ทีนี้เราคิดเรา
ทุกข์ พอมันมีปัญญาเข้ามามันถึงย้อนกลับเข้ามา แล้วพอมันทำลายขึ้นมา เวลามันขาด เพราะ
จิตได้สำนึกนะ ทุกคนจิตได้สำนึกไม่ว่าเราจะศึกษาธรรมะขนาดไหน ในจิตได้สำนึกมันก็เป็น
เรา เป็นเราที่ไหนนะ เป็นเราที่ใจไม่ได้เป็นเราที่กาย ใจมันคิดว่าสิ่งนี้เป็นมัน สิ่งนี้เป็นมันๆ
ทั้งๆ ที่พระพุทธเจ้าบอกไม่ใช่ ไม่ใช่ นี่ธรรมชาติของพระพุทธเจ้าใจ

เหมือนยืมเงินเขามาใช้ เงินเราก็คือเงินเรา เงินยืมก็คือเงินยืม เงินยืมเขามามีต้นทุนนะ
ถ้าเงินของเราไม่มีต้นทุน เพราะเราหาของเรามา นี่ก็เหมือนกัน พอบอกว่าชั้น ๕ ไม่ใช่เรา
เราไม่ใช่ชั้น ๕ กายนี้ไม่ใช่เรานี้คือเงินยืม เงินยืมก็คือธรรมชาติของพระพุทธเจ้าไม่ใช่ธรรมชาติ
ของเรา แต่ถ้าเราปฏิบัติของเราจนเป็นความจริงของเรา พอเรารู้จริงขึ้นมาเห็นใหม่ นี่เงินเรา

เพราะเรารู้จริง เงินเราเห็นไหม เราทำเอง เราใช้จ่ายเอง ไม่มีต้นทุน ไม่มีดอกเบี้ย ไม่มีต่างๆ มันเป็นปกติของเรา

แต่ถ้าเรายืมมาเห็นไหม นี่เหมือนกัน กายไม่ใช่เรา มันยืมมา มีต้นทุน มีดอกเบี้ย มีทุกอย่างเลย ที่นี้พอมันมีดอกเบี้ยขึ้นมามันก็ไม่ใช่ของเรา ที่นี้ไม่ใช่ของเรามันก็ฝังอยู่กับใจ กายไม่ใช่เรา สังโยชนไม่ใช่เรา แต่มันมี ในหัวใจนั้นมันมัดอยู่ นี่สังโยชนมัตถจิตไว้อย่างนี้ ที่นี้สังโยชนมีตลอด เว้นไว้แต่ถ้ามันขาดตามความเป็นจริง โสดาบัน สกิทาคา อนาคา นั้นสังโยชนขาด ถ้าขาดแล้วก็ไม่มีอีกเลย ไม่กลับมาอีกเลย พระโสดาบันคือพระโสดาบัน พระสกิทาคามีเป็นพระสกิทาคามี พระอนาคามีเป็นพระอนาคามีอยู่อย่างนั้น ยิ่งเป็นพระอรหันต์แล้วจบเลย

สิ่งที่มีอยู่นี้เป็นกิริยาทั้งหมด คำว่ากิริยาเหมือนกับอากาศ เหมือนกับแร่ธาตุ มันจะอยู่ตามสภาวะของมัน นี่ก็เหมือนกัน ธาตุ ๔ และชั้น ๕ ของพระอรหันต์มันอยู่สภาวะของมัน จิตอันนี้ไม่มีการผูกพัน เพราะองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเวลาเทศนาว่าการ วางศาสนาไว้ตัวจิตขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ได้ปรารถนามรรคผลหรือผลประโยชน์จากใครเลย เห็นไหม ไม่มีความผูกพันเลย

แต่เพราะด้วยสิ่งที่ผูกพันมาตั้งแต่อดีตชาติ สิ่งที่ปรารถนามาเป็นพระพุทธเจ้า มันได้สร้างสมบุญญธิการมาด้วยกัน สหชาติ คนที่เกิดมาด้วยกันเห็นไหม แล้วสร้างสมมาถึงเวลาที่พระพุทธเจ้าตรัสธรรมขึ้นมา นี่จบแล้ว เพราะใจของพระพุทธเจ้าเป็นพระอรหันต์ จบแล้วพระพุทธเจ้าไม่มีอะไรเพิ่มเติมใจของพระพุทธเจ้าได้อีกแล้ว

นี่เพียงแต่บุญญธิการที่ท่านสร้างของท่านมา สิ่งที่สร้างขึ้นมาจะวางรากฐานไว้ให้กับสังคมใด ผลที่ท่านสร้างมา ๔ อสงไขย ๘ อสงไขย ๑๖ อสงไขย สิ่งที่สร้างมานั้นผลมันออกมาแบ่งบานเหมือนทำสวนดอกไม้ เราเนี่ยทำสวนดอกไม้เห็นไหม เราลงทุนลงแรงทำสวนดอกไม้ เวลาดอกไม้มันบานออกมา นี่สวนดอกไม้ใครเป็นคนทำมัน สวนดอกไม้เจ้าของสวนทำไหม

นี่ก็เหมือนกัน เวลาใจขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เวลาทำสวนดอกไม้ ทำเพื่อใจขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไหม แล้วดอกไม้ที่มันบานหมดนี้ มันเป็นผลของใคร ดอกไม้ที่มันบานมันเป็นผลของผู้ที่อุทิศให้แก่สังคมเห็นไหม

นี่ก็เหมือนกัน ผลบุญที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมขึ้นมานะ เหมือนดอกไม้ที่บ้าน สังคมไทยนี้ ศาสนาพุทธมันเบ่งบานขึ้นมา เพราะพระพุทธเจ้าวางไว้ แล้วเราเป็นคนไปชมสวนกัน ถ้าชมสวนแล้วได้ประโยชน์จากสวน ถ้าเราเป็นคนทำสวนก็เหมือนกัน เพราะว่าใจขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ทำใช่ไหม เราไปเห็นดอกไม้ที่สวนดอกไม้ โอ้โฮ มันสวยงามไปหมดเลย นี่ไงพระพุทธศาสนาเหมือนดอกไม้บานไปหมดเลย

แต่สวนของเราละ นี่ไง เงินยืม เงินยืมกับเงินจริง ถ้าเราทำจริงของเราขึ้นมา เราต้องพยายามปฏิบัติของเราขึ้นมาแล้วให้มันเป็นข้อเท็จจริง ไม่ต้องไปบอกว่าสังโยชน์มีหรือไม่มี สังโยชน์เป็นหรือไม่เป็น ให้มันเห็นจริงขึ้นมาจะไม่พูดอย่างนั้น พอมันเรียงลำดับขึ้นมามันถึงได้เห็นภาพชัดมาตั้งแต่ที่แรกแล้วว่าสมาธิไม่ต้องฝึก อะไรต่างๆ นะ สติมันก็ไม่ต้องทำ มันขัดแย้งกับข้อเท็จจริงทั้งหมด

แล้วเวลาคำสอนเห็นใหม่ คำสอนมันก็รวบรัด อย่างเช่นคำว่าปล่อยแล้วสติมาเอง มันขัดแย้งกันนะ เพราะปล่อยกับสติมันตรงข้ามกันใหม่ แล้วปล่อยบิ๊บสติมาเองนี่ มันเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เลย

สภาวะของปัญญาที่พูดไม่เป็น สภาวะของปัญญาคือสภาวะจำ จำความคิด ความคิดเก่าๆ เพราะดวงเก่าใช่ไหม จำประสบการณ์ให้ได้ แล้วจำจนแม่น สัญญาก็คือสัญญา เขาบอกว่าปล่อยคือสติ จำคือสัญญา สังโยชน์มันเกิดๆ ดับๆ ถ้าเข้าถึงนิพพานสังโยชน์ก็ไม่มี มันเป็นมิจฉาทิฏฐิมาโดยจิตใต้สำนึก แต่เวลาพูดธรรมะนะ แล้วอ้างบาลีนะ แล้วอ้างมรรคนะ ตอนนี้นำลังอะไรนะ โอ้ววิปัสสนาญาณิกอะไร จนไปโน่นแล้ว เป็นสมถยานิก วิปัสสนาญาณิก อะไรไปกัน มันเลยเป็นโง่

แบรนค์เนมมีแต่ชื่อ เอาแบรนค์เนมมาตั้งกันไว้แต่เนื้อหาสาระไม่มี ถ้าเนื้อหาสาระมีมันต้องพูดถึงเนื้อหาสาระ ธรรมของหลวงปู่มั่น หลวงปู่เสาร์ พูดถึงเนื้อหาสาระ เพราะหลวงปู่มั่น หลวงปู่เสาร์ท่านค้นคว้าของท่านมา ท่านทำของท่านมา ท่านพูดถึงเนื้อหาสาระ

ถ้าพูดถึงเนื้อหาสาระแล้วนี่ พวกเราประพฤติดิปฏิบัติตามเนื้อหาสาระนั้น แล้วมันก็จะได้ผลตามความเป็นจริง แต่นี่มันไปเอาชื่อ ไปเอาแบรนค์เนมมา แล้วต้องทำอย่างนั้น ต้องเป็นอย่างนั้น แต่เนื้อหาสาระไม่มี พอเนื้อหาสาระไม่มีมันก็ออกมาเป็นรูปแบบนี้เห็นไหม ทุกอย่างมันเลื่อนลอย มันคัดค้านได้ มันไม่ปิดไม่รวบรัดเหมือนหลวงปู่มั่น หลวงปู่มั่นบอกต้องฝึก

ต้องทำความสงบของใจ พอต้องทำความสงบของใจเป็นพื้นฐานแล้ว เวลาออกวิปัสสนาแล้ว ต้องทำตามนั้น แล้วผลจะตอบสนองมาเป็นอย่างที่ตามความเป็นจริง

คุณหลวงตาพุทธลี หลวงตาบอกว่าเวลาพระปฏิบัติไปแล้ว จะกราบองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยหัวใจ เพราะเราไปทำสิ่งใดแล้ว เราไปพบสิ่งใด องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้บอกไว้หมดแล้ว ในพระไตรปิฎกองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกไว้หมดแล้ว แต่เราเข้าไม่ถึงเราก็ไม่ซึ่งใจ แต่ถ้าใครปฏิบัติถึงแล้วเขาไปอ่านพระไตรปิฎกนะ มันซึ่งใจมากเลย

ซึ่งใจเพราะอะไร เพราะเราจะไปเจอสิ่งใดก็แล้วแต่ เหมือนเราไปท่องเที่ยว ในแหล่งท่องเที่ยวก็ไต่เขาไปทุกวันเขารู้หมด เดินเข้ามาถึงบันไดขั้นนี้จะเจอไอนั้น ไปอีก ๑๐ ขั้นจะไปเจออย่างนั้น เลี้ยวซ้ายจะไปเจออย่างนั้น เขาไปทุกวันเขาเห็นหมดแล้ว โอ้เราไปเจอทีแรก โอ้โฮ มันสวย มันสวย โห เพราะเราไม่เคยเจอใจ แล้วถ้าคนไม่เคยไปละ ฟังเขาว่าสวย พอเขาว่าสวยเราก็อ่านสวย แต่ไม่เคยเห็น

นี่ก็เหมือนกัน พออย่างนี้ปั๊บ มันย้อนกลับมาตรงนี้ ย้อนกลับมาสิ่งที่เขาพูด มันเป็นไปได้หรือกสังโยชน์มันรัดจิตนะ มันรัดอยู่อย่างนั้น สังโยชน์นี้เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมขึ้นมาแล้วมันไปละอะไร มันไปละผลของมันคือละสังโยชน์ สังโยชน์คือมันร้อยรัดจิตไว้ แต่ร้อยรัดจิตไว้ด้วยการกระทำ ด้วยเวรด้วยกรรม ด้วยจริตนิสัยของแต่ละบุคคลที่สร้างสมมา ผลตอบสนองแล้วเป็นสังโยชน์ สังโยชน์ถึงเป็นสิ่งที่เหมือนกันเห็นไหม

พระโสดาบันโดยจริตนิสัยหรือสิ่งใดก็แล้วแต่ ก็จะละสัkkายทิฏฐิ วิกิจจา สิล্পพตปมาสเหมือนกัน จริตนิสัยเป็นส่วนจริตนิสัย แต่เวลาพระโสดาบันจะละสังโยชน์เหมือนกัน พระสกิทาคาจะละเหมือนกัน พระอนาคาจะละเหมือนกัน พระอรหันต์ละเหมือนกัน ละเหมือนกันหมดเลย

นี่ผลของหนี่ ผลของคำพิพากษา แต่เวลาคนทำความผิดมา คุณศาลมันมีศาลอยู่ตั้งกี่ศาล ศาลภาษี ศาลอาญา ศาลแพ่งเห็นไหม เพราะความผิดมันหลากหลาย นี่ก็เหมือนกัน จริตนิสัยของคน การปฏิบัติมันหลากหลายมาก พอมันหลากหลายมากไม่ได้สอนอย่างเดียว ไม่ได้สอนโดยสูตรตายตัว มันต้องเป็นข้อเท็จจริงของจิตดวงนั้น แล้วพอผลตอบรับคือคำพิพากษา คือพอจบแล้วผลของคำพิพากษานั้นเป็นสังโยชน์ ไม่มีเหตุมีผล คำพิพากษาจะออกมาได้อย่างไร

คำพิพากษาจะออกมาด้วยข้อเท็จจริง ด้วยข้อกฎหมาย ข้อเท็จจริงคือการกระทำของเรา ข้อกฎหมายคือธรรมของพระพุทธเจ้า ข้อกฎหมายคืออริยสัจ นั่นคือข้อกฎหมายข้อเท็จจริงที่เราทำใจ ข้อเท็จจริงเรามีไหม ข้อเท็จจริงที่เราทำ เราทำผิดหรือเปล่า เราทำความถูกต้องหรือเปล่า นี่ข้อเท็จจริง แล้วข้อกฎหมายละ ข้อกฎหมายว่าอย่างไร

ถ้าทั้งข้อเท็จจริงทั้งข้อกฎหมาย ถ้ามันสรุปรวมตัวมันก็ลงอันเดียวกัน นี่มันลงอันเดียวกันนี้ คราวที่แล้วออกมาก็โน่นสังโยชน์ขาดอยู่โน่น ไม่ใช่ คำพิพากษาก็ไม่มี ข้อเท็จจริงก็ไม่มี ข้อกฎหมายก็อ้างแล้วอ้างอีก นี่ไงอ้างแต่ข้อกฎหมาย อ้างแต่ธรรมะของพระพุทธเจ้า อ้างแต่ชื่อ สังโยชน์ไม่มี ข้อกฎหมายไม่ผิดๆ แต่ข้อเท็จจริงนะเต็มตัว เพราะตัวเองไม่ทำอะไรเลย มันจะเอาข้อเท็จจริงที่ถูกต้องมาจากไหน แต่ว่าข้อกฎหมายก็ถูกต้องหมดเลย กฎหมายก็คือกฎหมาย กฎหมายเขาเขียนไว้แล้ว กฎหมายมันมีอยู่แล้ว แต่ข้อเท็จจริงที่ทำมันเป็นอย่างไรร แล้วผลตอบสนองมันเป็นอย่างไรร

นี่พูดถึงสังโยชน์มันรัดจิต ไม่มีหรอกที่ว่าสังโยชน์มันเกิดๆ ดับๆ แล้วเด็กไม่มีสังโยชน์ก็เกินไปไม่ได้ เด็กไม่มีสังโยชน์โดยที่เด็กมันไม่รู้ มันยังกำปั้นทุบดินเข้าไปใหญ่ เด็กสังโยชน์มันไม่รู้รู้ละ แต่มันร้องให้ทั้งวันเลย มันจะเอาแต่ดั่งคันนะ มันออกอ่อนแอมันตลอดเลย นี่สังโยชน์มันไม่มีหรอก แต่มันงอแงมันจะเอาให้ได้ดั่งใจมันตลอด สังโยชน์มันไม่มี พุดของมัน อย่างนี้มันเหมือนจินตนาการ แล้วหาเหตุผลมารองรับขณะที่พุดโดยที่เราไม่มีหลักเกณฑ์นะ ถ้าเราไม่มีหลักมันพุดออกนอกได้

ถ้ามีหลัก คุณะคนที่มีหลัก เราฟังเทศน์มาเยอะ ฟังเทศน์หลวงตา ครูบาอาจารย์ที่ถูกต้องนี้ ท่านจะเปรียบเทียบหลากหลายมากเลย แต่ไม่ทิ้งหลัก หลักคือหลัก หลักมันจะถูกตลอดเวลา แต่คำอธิบายมันพลิกแพลงได้ คนมีปัญญามากพุดได้กว้างขวาง คนเขาจะเข้าใจได้ คนมีปัญญาน้อย ต้องพุดรวบรัด ต้องพุดให้เข้าใจได้ง่ายๆ พุดไปแล้วนี้ เทศน์รอบ ๑ รอบ ๒ เห็นไหม รอบแรกอธิบายไปแล้วรอบหนึ่ง รอบต่อไปจะอธิบายอะไรให้มันกว้างขวางไปอีก แต่ก็หลักอันเดียวกันนั่นแหละ คนมีหลักมันจะไม่มีพลาด

แต่คนไม่มีหลักเห็นไหม เวลาพุดมันหลุดจากหลักไปเลยใจ สังโยชน์เวลาขาดมันขาดเลยนะ ไม่กลับมาอีกเลย ไปพุดที่ใหม่เปลี่ยนไปแล้ว แล้วเหตุผลที่สังโยชน์ขาดก็ไม่มีอัตโนมติ เวลาลงอัปนาสมาธิ อัปนาสมาธิคือฌาน ๔ เกิดขบวนการของมรรค แล้วเวลาบอกว่ามรรค

เกิดอย่างไร เกิดจากสภาวะจำ จำสภาวะได้ แต่สภาวะนั้นเกิดปัญญา อ้าว แล้วเวลาบอก ขบวนการมันเกิดสภาวะจำ สภาวะจำมันก็สัญญาที่เราจำ มันจะเกิดขบวนการของมันได้อย่างไร มันเป็นไปได้สักอย่างหนึ่ง ของมันเป็นไปได้ มันขัดแย้งกันเองในตัวเอง

พอขัดแย้งในตัวมันตลอด จะบอกว่ามันเป็นธรรมชาติของภาคปริยัติ มันฟังได้ เพราะปริยัติคือคำสอนอย่างนั้น ปริยัติก็คือเราเป็นเครื่องโรเนียวนี้แหละ คือโรเนียว ธรรมชาติของพระพุทธเจ้ามาโดยผ่านเรา เราเป็นเครื่องถ่ายเอกสารไง ถ่ายธรรมชาติของพระพุทธเจ้ามา แล้วก็แปะไว้ข้างหน้านี้ อ่านเอาเห็นไหม ถ้าเทศน์อย่างนี้ไม่มีผิด เพราะว่าเราเป็นเครื่องถ่ายเอกสาร เราจะรู้ได้อย่างไรว่าอะไรผิดหรืออะไรถูก

แต่ถ้าบอกว่าตัวเองมีมรรคมีผล มรรคผลมันเกิดจากอะไร ความรู้จริงมันเกิดจากอะไร แล้วอ้างทำไมว่า โสคาบัน สกิทาคา อนาคา แล้วพระอนาคา พระโสคาบันเป็นอะไร ก็เบื่อกๆ พอมันเบื่อกๆ ก็เป็นพระโสคาบัน ถ้าเบื่อกๆ เด็กลง มันก็เบื่อ ก็เบื่อหมด เพราะมันพูดคำว่านิพพาน อยู่ข้างหน้า นิพพานอยู่ตรงหน้า นิพพานไม่เคยดับไปไหน เราต่างหากที่จิตใจเราไม่สะอาดพอ ถึงเข้าถึงนิพพานไม่ได้ เห็นไหม

แต่ถ้าเป็นคำว่านิพพานอยู่ข้างหน้า แต่เราต้องทำอย่างมหายานเห็นไหม นิพพานอยู่ข้างหน้า นิพพานอยู่ใกล้เรา นิพพานอยู่ไม่ไกลจากเรา แล้วเราต้องพยายามทำเข้าไปสู่ความเป็นอย่างนั้น การนั่งสมาธิ การภาวนา ปัญญามันจะเกิดตามความเป็นจริงนั้น ต้องปัญญาเกิดตามความเป็นจริง การปฏิบัติมันต้องมรรคญาณ ธรรมจักร ไม่ใช่กงจักร

ถ้าเป็นกงจักรเขาจะทำลายตัวเองตลอดเวลา ถ้าเป็นธรรมจักรมันจะเข้าไปชำระกิเลสของเราตลอดเวลา ถ้าชำระกิเลสถึงที่สุดนั่นแหละสังโยชน์ขาด ขาดคั้งแขนขาด แล้วขาดแล้วจะไม่กลับมาสมานกันได้อีกเลย แล้วถ้าตายโดยเป็นชั้นของอริยมุนี มันจะไปเกิดเป็นเทวดาอริยบุคคล

มันมีอยู่ในพระไตรปิฎก เพราะเพื่อนของพ่อพระสารีบุตร พระสารีบุตรนี้พ่อตายแล้ว เพื่อนของพ่อเป็นเศรษฐีเหมือนกัน แล้วมาเป็นคนทุกข์คนยาก พระสารีบุตรปรารถนาไปโปรดเพื่อนของพ่อมาก แต่เพื่อนของพ่อก็อายพระสารีบุตรมาก ไม่เคยสู้หน้าพระสารีบุตรเลย หนีตลอดเวลา เพราะเป็นเศรษฐีแล้วกลับมาจน

สุดท้ายมืออยู่วันหนึ่ง ไปปรับข้างเขามาได้ก็ได้อะไรมา ก็นิมนต์พระสารีบุตรมานั้น พอทำบุญพระสารีบุตรก็เลี้ยงเต็มที่เลย พอทำเต็มที่เสร็จแล้ววันนั้นก็ตาย พอตายแล้วก็ไปเกิดในบ้านของผู้ที่อุปฐากพระสารีบุตร ไปเกิดเป็นเด็กน้อยเลย พอเกิดเป็นเด็กน้อยเพราะได้บุญอันนี้มามาก เด็กมันรู้ของมัน พอรู้ของมัน ตระกูลนั้นก็นิมนต์พระสารีบุตรไปนั้น

นี่พอพระสารีบุตรไปนั้น เขาก็เอาผ้าใส่บนถาดมา แล้วให้เด็กน้อย พอเด็กเกิดก็จะทำบุญครบเดือน ประสาเหมือนเราเห็นไหม นิมนต์พระมาเลี้ยงพระเพื่อทำบุญวันเกิดเด็ก นี่เด็กไว้เลี้ยงดีมาก เด็กมันยังเบเบาะอยู่เลย เวลาเอาผ้ามาถวายพระสารีบุตร เด็กมันเอานิ้วเกี่ยวทำให้หลุดออกมาจากพานตกลงมาต่อหน้าพระสารีบุตร นี่พอดกหน้าพระสารีบุตรปั๊บ เขาบอกว่าคือถวายพระสารีบุตร คือจิตใจของเด็กมันรู้ เพราะว่าเพื่อนของพ่อทำบุญกับพระสารีบุตรแล้วได้มาเกิดในตระกูลเศรษฐี เพราะบุญอันนั้นมันซาบซึ่งบุญคุณของพระสารีบุตร เพราะพระสารีบุตรพยายามจะมาโปรดอยู่ตลอดเวลา

อยู่ในพระไตรปิฎก พอถึงเวลาแล้วเขานิมนต์พระสารีบุตรมานั้น เพราะในตระกูลนี้เป็นลูกศิษย์ของพระสารีบุตร พอเขาถวายผ้า มันก็เกี่ยวผ้าลง พอเกี่ยวผ้าก็ถวายพระสารีบุตรเพราะซึ่งบุญคุณนั้น แล้วพอโตขึ้นมาเป็นเด็กอยากขอบวช บวชก็มาบวชในสำนักพระสารีบุตร แล้วพระสารีบุตรก็สอนจนรู้สึกว่า ๗ ขวบเป็นพระอรหันต์เลย นี่มันเป็นบุญต่อเนื่องมาเห็นไหม

จากเพื่อนของพ่อ เป็นเพื่อนกับพ่อ เราจำชื่อไม่ได้เท่านั้น เป็นเพื่อนกับพ่อ เพียงแต่ว่ามันทุกข์จนเจ็บใจ เพราะมันกลับมาจน แล้วสุดท้ายแล้วพระสารีบุตรก็พยายามจะไปโปรด เพราะพระสารีบุตรคิดถึงบุญคุณ เพราะเพื่อนของพ่อไง นั่นก็อาย หนีตลอดเวลา แต่พอมีเงินก็มาทำบุญหนหนึ่ง ก็มาเกิดในตระกูลนี้เพราะเป็นลูกศิษย์ของพระสารีบุตรอยู่แล้ว แล้วพอเกิดแล้ว พอโตขึ้นมาก็ขอบวชด้วย แล้วบวชเสร็จแล้วเป็นพระอรหันต์ด้วย นี่จิตคูสิ เป็นเพื่อนของพ่อ แล้วมาเกิดในบ้านของลูกศิษย์ แล้วมาเป็นลูกศิษย์ของตัวเห็นไหม มันทันในวัฏวนนั้นเลย

นี่เวลาการกระทำ นี่พูดถึงการเวียนตายเวียนเกิด ในคำว่าสังโยชน์ คือว่าเด็กมันรู้หรือไม่รู้ใจ แล้วเด็กรู้หรือไม่รู้มันอยู่ที่วุฒิภาวะของเด็ก ถ้าเด็กมันสร้างบุญมา บุญของคนมันไม่เท่ากัน จิตนิสัยของคนไม่เท่ากัน ธรรมชาติมันหลากหลาย จิตนิสัยมันหลากหลาย มันกว้างนัก ไม่มีอะไรเป็นสิ่งที่ตายตัว แต่โดยข้อเท็จจริงเลยจิตมีสังโยชน์ สังโยชน์มัจจิตไว้ไม่มี ไม่มีจิตดวงไหนไม่มีสังโยชน์

คำว่าจิตหมายถึงว่า จิตเกิดขึ้นแต่พรหมลงมามีสังโยชน์หมด แล้วสังโยชน์รัศที่จิต ไม่ใช่รัศที่สถานะของชาติ แล้วไม่ใช่รัศที่สถานะของเด็กหรือผู้ใหญ่ เด็กก็มีสังโยชน์ ผู้ใหญ่ก็มีสังโยชน์ เฒ่าแก่แก่ไหนก็มีสังโยชน์ เฒ่าจนกลานจนจะตายก็มีสังโยชน์ เด็กในท้องก็มีสังโยชน์ เพราะมันมัคที่จิต จิตนั้นมันเวียนตายเวียนเกิด มันมีสังโยชน์ที่ดวงจิต ไม่มีสังโยชน์ที่สถานะของมนุษย์ สังโยชน์มันอยู่ที่สถานะของมัน มัคอยู่ที่จิตนั้น นั่นสังโยชน์อยู่ที่จิต ไม่ใช่สังโยชน์อยู่ที่กาย ไม่ใช่สังโยชน์อยู่ในที่สาธารณะ อยู่ที่สถานะของคน อยู่ที่วัชวุฒิ สังโยชน์มันอยู่ที่จิตเลย

ฉะนั้นเวลามันขาดเห็นไหม คูสิ เทวดามาฟังเทศน์ของพระพุทธเจ้า เทวดาเป็นพระอรหันต์นะ สังโยชน์มันขาดตรงไหนล่ะ ไม่มีร่างกายนะ เทวดา พรหม มาฟังเทศน์พระพุทธเจ้า มาฟังเทศน์หลวงปู่มั่นเห็นไหม แล้วเวลาเทวดามาฟังเทศน์หลวงปู่มั่น สำเร็จกันเป็นล้านๆๆๆๆ แล้วสังโยชน์มันขาดที่ไหน สังโยชน์มันขาดที่จิต

เวลาวิปัสสนาเกิด ปัญญาเกิดขึ้น แล้วมันเกิดจากปัญญาเกิดขึ้น จิตภาวนามันเกิดจากจิต แล้วเวลามันขาดก็ขาดที่จิต ไม่ใช่ขาดที่สถานะของเด็กหรือผู้ใหญ่ ขาดเพราะมรรคญาณ ขาดเพราะธรรมจักรมันหมุน ขาดเพราะความเป็นจริง นี่จริงอย่างนี้ นี่พูดถึงสังโยชน์ เอวัง